

VIATGE A LA FI DE LA NIT

Ma. Àngels GARDELLA.
El mar i el desig.
Ed. Columna-La Galera,
Barcelona 1994.

El mar i el desig, l'última novel·la de Ma. Àngels Gardella (Premi Joaquim Ruyra 1993), ens situa al darrer quart del segle XIX, quan el comerç català amb Amèrica, particularment amb les Antilles, era encara florent, a vigílies de la revolució cubana. El centre de la història és un adolescent de quinze anys, Julià, fill d'un capità mercant, propietari de «La Deseada», un dels darrers vaixells de vela que seguien la ruta transatlàntica, llavors ja dominada pels vapors. La novel·la és estructurada en dues parts ben diferenciades: la primera, de *tempo* llarg, ens descriu el plàcid discórrer del nucli familiar d'en Julià, en absència del seu pare, el capità Ginard, que és a punt de tornar d'un dels seus viatges a Amèrica. Som al començament d'estiu, a Lloret, en el marc d'una burgesia acomodada que consumeix els darrers avantatges del comerç colonial. A la segona part, centrada en el viatge de Julià a bord de «La Deseada», tot és diferent –fins i tot antagònic– a la primera. La descripció costumista d'un entorn amable, elaborada com un mosaic de múltiples referències, és succeïda per una tensió emocional, emmarcada en un ritme progressiu, angoixant en el clímax, que desembocarà en un final ric d'esdeveniments. La prevalència de l'element femení (l'entorn casolà d'en Julià) deixarà pas a una preponderància de la masculinitat exacerbada, al voltant de la figura del pare-capità i la tripulació. Entremig, en Julià i el seu amic ianqui, com una provocació, ofereixen un caire equívoc, ambivalent, que serà el motiu dinàmic del conflicte.

L'evolució del protagonista –pas de la infància al món dels adults– es descabdella a partir de dos factors: la seducció que li desperta la cosina Ninó i la decisió del pare d'endur-se'l en el viatge següent, que esdevindrà iniciàtic. Hi descobrirà, de cop, l'amistat, la solitud, la mesquinesa... però, per damunt de tot, la capacitat d'autoafirmació i, consegüentment, la necessària relativització de les coses.

La caracterització dels personatges –indirecta en el cas de l'àvia Carmina, directa en el del mateix protagonista– és incisivament denotativa. Darrera d'ells es perfila el retrat dels elements més definidors del context cultural, social i ideològic de l'època, com en un retaule on cada figura, cada objecte, col·labora en la composició de l'escena. Hi ha una anàlisi psicològica dels diferents comportaments i, en particular, dels processos interns que menen en Julià a un canvi radical en les seves actituds. Els elements freudians hi sovintegen: la masculinitat ambigua, el valor fetitxitzant d'alguns objectes, com el cargol de Curaçao, descrit amb connotacions clarament sexuals, o la mateixa relació amor-odi que s'estableix entre Julià-grumet i el pare-capità.

A voltes, el lector té la sensació que la veu narrativa juga amb la seva capacitat de percepció: la presència d'algunes correferències amb obres anteriors, per exemple. Així, la dualitat nena-dona de la cosina Ninó és pariona a la que manifesta Lu, la japonesa de qui s'enamora Marcel a *Els ulls del drac* (1988). La falta d'estimació del pare, capità mercant, absent la major part de l'any, recorda la figura anàloga que apareix a *Les ulleres màgiques* (1992). Aquesta voluntat de subtilesa sembla manifestar-se en certs paral·lelismes que fan pensar en la transposició d'algun personatge, com és el cas del ianqui, que ens evoca la biografia de Hermann Melville, autor paradigmàtic de la novel·la d'aventures d'ambient mariner. D'altres vegades, aquesta transposició es refereix a un episodi emblemàtic, com el de l'escena en què Julià escolta d'amagat la conversa-clau del seu pare amb l'oncle Antoni, que remet a la que escolta, entaforat dins una bóta, el jove protagonista de *L'illa del tresor*, de R.L. Stevenson, un altre clàssic del gènere.

Si l'evolució dels esdeveniments –l'esquelet de la narració– guanya en dinamisme i cohesió a mesura que avança la segona part, la descripció d'ambients, curosament atenta al detall significatiu, es manifesta sobretot a la primera part, per mitjà d'una prosa de gran efectivitat plàstica, on les imatges sensorials es recolzen en comparacions extretes de l'experiència quotidiana, molt expressives. No hi ha res balder, tot és ordenat a una major eficàcia significativa, sempre dins el marge d'una simplicitat aparent, que no amaga un esforç de depuració estilística. L'estructura de la novel·la, compartimentada en breus seqüències o capítols, fa més àgil la percepció globalitzant d'una atmosfera contrapuntada per múltiples referències que s'entrecreen.

Ultra això, caldria fer esment del valor documental de *La mar i el desig*. Aspectes com la vertebració d'un vaixell, la decoració d'una casa d'indians, els costums i tradicions populars, la vida quotidiana al Lloret finisecular, apareixen minuciosament referits, bandejant sempre la informació acumulativa.

El lector no té la sensació de rebre un expedient compacte, sinó de trobar-se davant una enfilada de fets i situacions que, més enllà de l'argument, configuren una atmosfera i una ambientació coherents i complementàries. La descripció d'escenes col·lectives (la festa de Santa Cristina, l'arribada de «La Deseada» a Lloret, l'ambient portuari de Barcelona o el de Baracoa) assoleix un gran vigor expressiu que recorda les tècniques de la pintura impressionista.

Hem de remarcar, finalment, que *El mar i el desig* constitueix també un homenatge a Joaquim Ruyra, que dóna nom al premi amb què l'autora ha estat guardonada. Efectivament, hi reconeixem moltes analogies amb *El rem de trenta-quatre* (el primer viatge del protagonista, la descripció de la tempesta en alta mar...). Podríem dir que Ma. Àngels Gardella n'ha sabut reflectir alguns dels motius més rellevants, i també la força descriptiva i la transparència narrativa de l'il·lustre gironí establert a Blanes.

Jordi Pla